

קונטרס ביאור הגר"א

בענין קביעת חג הסוכות
בחודש תשרי



עם מקורות
ובתוספת ביאורים והערות
מדברי רבותינו האחרונים
אשר נשאו ונתנו בדברי הגר"א

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת



הארות והערות יתקבלו בברכה
hhgra5558@gamil.com
טל' (בין הסדרים) 052-7151500

מפתחות

בטעם תקנת חג הסוכות בחודש תשרי	ד
הערה על דברי הגר"א ממקרא מפורש בספר נחמ"י	ו
היאך התחילו לעשות המשכן ביום ט"ו והא הוה יו"ט	יא
מדוע העננים לא חזרו למחרת יום הכיפורים	יד
מדוע לפי הגר"א חג הסוכות לא ניתקן על העננים שהקיפום בעת	
יציאתם ממצרים	טו
דברי 'הפחד יצחק' בביאור שיטת הגר"א	טז
בטעם שלא תיקנו זכר גם לשאר הנסים, אליבא דהגר"א	יט
בטעם פטור הנשים ממצות סוכה למרות שהיו באותו הנס, אליבא	
דהגר"א	יט
הוכחת 'המשך חכמה' לביאור הגר"א	כ
טעמו של חג הסוכות לפני חטא העגל, אליבא דהגר"א	כא
טעם ההבדל בלישנא דקרא בין חג הסוכות לחג האסיף, אליבא דהגר"א	כב
דברי 'עבודת הגרשוני' בשם הגר"א	כג
דברי החתם סופר על תקנת חג הסוכות והשוואתם לדברי הגר"א	כג

מכתב ברכה

מהגה"צ ר' דורון דוד גולד שליט"א

מח"ס: שתרגילנו בתורתך, ואורחות מוסר, בני חיל, החזק במוסר, הרהורי תשובה, ועוד.
מנהל רוחני בישיבת "תפארת משה" בני ברק.

בס"ד כ"ו מנחם אב תש"פ

לתלמידי משכבר הימים

יקר לליבי עד מאד

הרב יצחק שמעוני שליט"א

אזכרה ימים מקדם בעת שבתנו בשבת תחכמוני, בישיבה הרמה
"תפארת משה".

כבר משחר נעוריי ניכרו בך ניצנים של גדלות, וכל מכריך ידעו
כי הנך נועד לגדולות. עמלך ושקידתך בתורה היו לשם דבר,
ובסייעתא דשמיא בוצין בוצין מקטפה ידיע.

עוד זוכרני כי בהזדמנויות שונות, כאשר היית מדבר לפני בני
הישיבה הק', במסיבות חג וכדו', היינו כולנו אחוזי התפעלות
מעומק הדברים שהשמעת, ומהקף הידיעות שהיית שוזר
בדברך. במיוחד התרגשנו לראות בחור צעיר לימים שיש בו
טעם זקנים.

וכמו בסוגיות הש"ס, מצאת מקום להתגדר בנושאים שונים
ומגוונים אשר יסודותם בכתבי הקדמונים.

וכעת גליה לדרעיה ונפל נהורא בקונטרס המיוחד שאתה מדפיס
ועולה, בביאור מה שכתב אדונינו הגר"א זצ"ל בתחילת שיר
השירים שד' פסוקים הראשונים הם כנגד הרגלים, ודברי פי
חכם חן, וראויים הדברים לעלות על שולחן מלכים מאן מלכי
רבנן.

והנני לברכך:

שתוסיף ותרבה חיילים לתורה.

ולהמשיך להתקשט בכל הקישוטים של תלמידי חכמים.

באהבה רבה

דורון דוד גולד

כ"ו תמוז ה'תש"פ

ח"ס

אקטובי אשכנזי ה"ח
יורד אל צד אשה,
הידי יצחק שמעוני שליט"א

אנחנו ימים אקדס בזה שיעור דברי תפארת.
"תפארת משה".

כדי משה נצריך נכחו קצת שאלה וכל אברך
יבין כי הנך נועד לגדולות. עמלך ושקידתך בתורה היו לשם דבר,
ובסייעתא דשמיא בוצין בוצין מקטפה ידיע.

עוד זוכרני כי בהזדמנויות שונות, כאשר היית מדבר לפני בני
הישיבה הק', במסיבות חג וכדו', היינו כולנו אחוזי התפעלות
מעומק הדברים שהשמעת, ומהקף הידיעות שהיית שוזר
בדברך. במיוחד התרגשנו לראות בחור צעיר לימים שיש בו
טעם זקנים.

וכמו בסוגיות הש"ס, מצאת מקום להתגדר בנושאים שונים
ומגוונים אשר יסודותם בכתבי הקדמונים.

וכעת גליה לדרעיה ונפל נהורא בקונטרס המיוחד שאתה מדפיס
ועולה, בביאור מה שכתב אדונינו הגר"א זצ"ל בתחילת שיר
השירים שד' פסוקים הראשונים הם כנגד הרגלים, ודברי פי
חכם חן, וראויים הדברים לעלות על שולחן מלכים מאן מלכי
רבנן.

והנני לברכך:
שתוסיף ותרבה חיילים לתורה.
ולהמשיך להתקשט בכל הקישוטים של תלמידי חכמים.
באהבה רבה

דורון דוד גולד

ב"ה אלול תש"פ.

פתח דבר

ידועה המימרה בשם חכמי דורו של הגר"א 'כי על כל טיפה וטיפה של דיו שיצאה מקולמוסו של הגר"א צריכים אנו ליישב ולעמול שבעה נקיים בכדי להבינה'. (מובא בספר בית יעקב להגר"ב ברויידא עמ"ס כלים פ"ה).

ונראה דמאמר זה מבטא הוא את כל מהותה של התורה שבעל פה.

דהנה חז"ל דרשו על המקרא: "ויאמר ה' אל משה כתב לך את הדברים האלה" וגו' (שמות לד כז). ולא אתה רשאי לכתוב תושבע"פ (גיטין ס ע"ב, והובא שם ברש"י).

והמהר"ל (בגור אריה שם) כתב לבאר בהקדם לדברי חז"ל (עירובין כא ע"ב) דהטעם שלא הותר לכתוב תושבע"פ הוא מפני שאין קץ וסוף לדבריה, כדכתיב (קהלת יב יב): 'עשות ספרים הרבה אין קץ'. ומבאר המהר"ל דלא כתבה התורה אלא דבר ששייך אליו כתיבה, דכל דבר שנכתב הוא משוער ומוגבל, וזה מה שנכתב, היינו שהכתב ממצה את כל מהותו של המדובר. ואילו תושבע"פ שאין לה קץ ושיעור נשארת היא כהויתה, שלא יהיה נגבל ומשוער, היות ובמהותה מופקעת היא מגבולות ושיעורים, ולכן אינה בדת כתיבה בעצם.

ומפיהם של חכמים שמענו דהגם דברבות הדורות הותר לכתוב את התושבע"פ

מפני 'שעת לעשות לה' הפרו תורתך', אם כל זה אין בהפרה זו פגיעה בעצם מהותה של תושבע"פ, דגם לאחר שהותרה להיכתב עדיין אין יכולת בכתב למצות את כל תוכנה ומהותה, ורק התורה הכתובה באצבע אלקים, אזי הנכתב בה מבטא הוא את כל מהותה.

ולכשנתבונן נראה שיסוד זה מונח בדברי חז"ל שהביא המהר"ל, שהרי למדו מהפסוק 'עשות ספרים אין קץ', דלא הותר לכתוב תושבע"פ, ולכאורה צריך להבין שהרי מקרא זה מדבר על כתיבה?. אלא היא הנותנת דאתי לאשמועינן דכאן אין שייך 'כתיבה' במהות, ולכן זקוק אתה לספרים אין קץ כי אף פעם הנכתב לא ימצא את תוכנו וברבות הימים יזדקק גם הוא לכתב אחר שיסייעו, כי זו מהותה וזו תוכנה של תושבע"פ כשמה כן היא 'על פה', ואין בהיתר הכתיבה להפקיע מידי תפיסה זו.

והגר"י הוטנר (פחד יצחק חנוכה מאמר א') ביאר לפי זה את מה שמצאנו בכללי המשנה: שאין סדר למשנה, חסורי מיחסרה, ועניים במקום זה ועשירים במקום אחר. וכל זה בא להורות כי גם לאחר שהותרה כתיבתה של תושבע"פ, מכל מקום השאירם בשיעור ידוע כדברים שבעל פה גם לאחר שנכתבו, בכדי שגם הכתב יהא נזקק לסיוע של הפה, וסוף סוף לא תעמוד הכתיבה במקומה של הקבלה מפה לאוזן.

וכן רואים אנו בשרשרת הדורות שכל דור משמש הוא בבחינת הבעל פה לדור

שלפניו. חכמי התלמוד נשאו ונתנו בדברי המשנה, האחרונים מתפלפלים בהבנת הראשונים, וכל דור ודור נושא ונותן בדברי הדור שקדם לו.

והנה רבינו הגר"א כדרכו בקודש באו כל דבריו בקוצר אמרין, ומובא (בספר הגאון החסיד מוילנא עמ' רצג). שנשאל בחייו מדוע מקצר בכתיבת חידושיו. והשיב דהלכה פסוקה דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאמרן בכתב, וכדי שלא תשתכח תורה בישראל התיירו לכתוב גם תושבע"פ, אבל כמובן שכל מילה שאנו יכולים למעט בכתיבתה עדיף טפי.

של רבינו הגר"א מוצאים אנו משנה תוקף למהותה של תושבע"פ, וזה המונח במשפט שאמרו עליו חכמי דורו דעל כל טיפת דיו שלו צריכים אנו ליישב שבעה נקיים, כי עודף הוא הבעל פה על הנכתב.

וזכינו לביאורו של הגר"א על טעם קביעת חג הסוכות זכר ליציאת מצרים בחודש תשרי דווקא למרות שהעננים הקיפום בעת יציאתם ממצרים בחודש ניסן. וכבר הטור עמד בשאלה זו. ורבינו בתוך ביאורו לשיר השירים כתב לבאר העניין, ויסוד דבריו דחג הסוכות בא להורות על חזרת העננים אחר חטא העגל. והנה כדרכו הדברים נאמרו בקיצור נמרץ, ומתוך דבריו עולים כמה עניינים הטעונים ביאור וליבון.

והנה מזה שנים בפרוס ימי חג הסוכות נתעוררתי לעיין במשנתו של הגר"א, ומידי שנה בשנה ראיתי שדבריו הם בבחינת מעט המחזיק את המרובה, וכבר רבותינו בדור האחרון עסקו ודנו בדבריו. (והם: אמרי חן להגר"י לעווענבערג,

פירושי הגר"א להגר"ש ברעוודה, פחד יצחק להגר"י הוטנר, קונטרס בעיניני חג הסוכות להגר"ח קרלנשטיין) ורחש לבי דבר טוב לקבץ הכל לפונדק אחד ובתוספת נופך, באופן שכל הנידונים חונים סביב לדברי הגר"א, לתועלת המבקשים לעיין ולהעמיק בביאורו.

מן המותר לציין שאין בחיבור זה כדי להקיף ולמצות את כל תוכנו ועומקו של דברי רבינו הגר"א, ויותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן.

יה"ר דיתבדרון מילי' בבי' מדרשא, ויעלו על שלחנם של מלכים מאן מלכי רבנן, תופסי התורה ועמלי' בטהרה.

ואחתום בהודאה לחי העולמים על העבר, ובקשה על העתיד: הבנתי עבודתך ולך תהי' עבודתי, הורני דרכיך, וישר את נתיבתי.

יצחק שמעוני

וגם הם (ד' פסוקים הראשונים שבשיה"ש) נגד ד'
רגלים, הא' כנגד פסח שאמרו שירה, והב' נגד
שבועות שהוא מתן תורה, והג' הוא נגד סוכות
שהוא זכר להיקף ענני כבוד שהיה תלוי בבנין
המשכן כידוע.

ובזה יתורץ מה שהקשו (עי' טואו"ח סי' תרכה) למה
אנחנו עושים סוכות בתשרי, כיון שהוא נגד
היקף ענני כבוד היה ראוי לעשות בניסן, כי בניסן
היה תחילת היקף העננים.

אבל נראה, לפי שיכשעשו את העגל נסתלקו
העננים ואז לא חזרו עד שהתחילו לעשות
המשכן, ומשה ירד ביום הכפורים, ובמחרת יום
הכפורים 'ויקהל משה' וצוה על מלאכת המשכן
וזה היה בי"א תשרי, וכתב והעם הביאו עוד
נדבה בבקר בבקר ב' ימים הרי י"ג בתשרי.

ובי"ד בתשרי נטלו כל חכם לב ממשה את הזהב
במנין ומשקל, ובט"ו התחילו לעשות, ואז חזרו
ענני כבוד.

ולכך אנו עושין סוכות בט"ו בתשרי.

(הגר"א שיה"ש א, ד)

א. "בַּסֶּכֶת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים... לְמַעַן יֵדְעוּ דִרְתִּיכֶם כִּי בַסֶּכֶת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מִמִּצְרָיִם" וגו'. (ויקרא כד, מב-מג). ובגמ' (סוכה יא סוע"ב) נחלקו בזה ר"ע ור"א: "דתניא 'כי בסוכות הושבתי את בני ישראל'. ענני כבוד היו דברי רבי אליעזר. ר"ע אומר סוכות ממש עשו להם". (ענני כבוד היו. סוכות)

והטור כתב (בסי' תרכה) "וז"ל: "והסוכות שאמר הכתוב שהושיבנו בהם, הם ענני כבוד שהקיפן בהם לבל יכה בהם שרב ושמש. ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות, כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו". וכן פסק מרן בשו"ע (שם)

וגם הם (ד' פסוקים הראשונים שבשיה"ש) **נגד ד' רגלים, הא' כנגד פסח שאמרו שירה, והב' נגד שבועות שהוא מתן תורה, והג' הוא נגד סוכות שהוא זכר להיקף ענני כבוד^א שהיה תלוי בבנין המשכן כידוע.^ב ובזה**

ב. סדר עולם רבה (פ"ו): "ירד בי' בתשרי, והוא ה'



יוה"כ ובישרם שנתרצה לפני המקום, ואח"כ נגשו כל בני' וְיִצְאֻם לעשות את המשכן, התחילו לעשות במלאכת המשכן. ו'ירא משה את כל המלאכה והנה עשו

שאמר הכתוב שהושיבם במדבר. **סוכות ממש.** מפני החמה, בשעת חנייתן היו עושים סכות - רש"י. וברש"י פירש לקרא 'כי בסוכות הושבתי': ענני כבוד.

אותה כאשר צוה ה' כן עשו ויברך אותם משה'. מה ברכה ברכם, אמר להם יה"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכם".

והרמב"ן (בפתיחה

לחומש שמות) וז"ל: "והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ישובו. וכשיצאו ממצרים אע"פ שיצאו מבית עבדים יחשבו גולים כי

היו בְּאֶרֶץ לא להם נבוכים במדבר, וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקב"ה והשרה שכינתו ביניהם, אז שבו אל מעלת אבותם... ואז נחשבו גאולים".



ג. כמובא בקרא: "וה' הלך לפניו יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם

ולילה. לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם".

וז"ל הטור: "והסוכות שאמר הכתוב שהושיבנו בהם, הם ענני כבודו שהקיפן בהם לבל יכה בהם שרב ושמש,

ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו. ואע"פ שיצאנו ממצרים בחדש ניסן לא צונו לעשות סוכה באותו הזמן לפי שהוא ימות הקיץ, ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל ולא

יתורץ מה שהקשו (עיי' טווא"ח סי' תרכה) למה אנחנו עושים סוכות בתשרי, כיון שהוא נגד היקף ענני כבוד היה ראוי לעשות בניסן, כי בניסן היה תחילת היקף העננים.^ג אבל נראה, לפי שכשעשו את העגל

היתה ניכרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא ית', ולכן צוה אותנו שנעשה בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בביתו, ואנחנו יוצאין מן הבית לישב בסוכה, דזה יראה לכל שמצות המלך עלינו לעשותה".

צוה בתחילת ימות החמה בזכרון יצ"מ בחדשו ובמועדו, וצוה בזכרון הנס הקיים הנעשה להם כל ימי עמידתם במדבר, בתחלת ימות הגשמים" עכ"ל. [והנה הרמב"ן אתי לאשמועין, דהא דנקבע חג הסוכות בחדש תשרי אית בה תרתי, חדא דהנס נמשך עמהם כל ימיהם במדבר, וע"כ בדוקא לא נקבע בזמן היציאה אלא לאחר, ועוד לאורוין תוקפו של הנס שהגן עליהם בכל הזמנים. וע"כ נקבע בתחלת ימות הגשמים].

והערה"ש (תרכה, ה) כתב בטעם הדבר, וז"ל: "לפי שרצה הוא ית' להראות שאע"פ שחוטאים אנחנו מ"מ לא סרה השגחתו מעלינו ובצלו אנחנו יושבים ובמחסה כנפיו נתלונן, וכמו שאחר מתן תורה עשו את העגל, ועם כ"ז נתרצה להם הקב"ה בלוחות

היתה ניכרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא ית', ולכן צוה אותנו שנעשה בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בביתו, ואנחנו יוצאין מן הבית לישב בסוכה, דזה יראה לכל שמצות המלך עלינו לעשותה".

ונראה דכל קושיתו של הטור הוא למ"ד דסוכות הם זכר לענני כבוד, דאי נימא כמ"ד דסוכות ממש עשה להם אין הכרח שיקבע המועד בניסן. וכן מתבאר מלשונו של הלבוש: "ואע"פ שיצאנו ממצרים בחודש ניסן **ותיכף יציאתן כתיב 'וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן'**. מ"מ לא צונו לעשות סוכה באותו זמן...".

והרמב"ן (עה"ת, ויקרא שם) וז"ל: "כי בסוכות הושבתי את בנ".י. שעשיתי להם ענני כבוד להגן עליהם, והנה

אחרונות, והי' זה ביוה"כ, ולאחר יוה"כ צונו לעשות משכן ששכינתו תשכון בינינו... כמו כן עשה לנו הקב"ה במצוה זו דוגמתה לדורות, שאע"פ שאנו חוטאים כל השנה מ"מ ביוה"כ מכפר עונותינו כשאנו שבים בתשובה, וסימן לדבר שתיכף אחר יוה"כ צוה עלינו לעשות

שהעננים הסתלקו בחטא העגל. וכן יש שהביאו להסמך העניין על קרא המופיע בחטא העגל (שמות לב, כה): "וירא משה את העם כי פרוע הוא". כי פרוע הוא, שנסתלקו ענני הכבוד, אלא שהחזירם משה בתפילתו (אלשיך). וכ"כ החיד"א בנחל קדומים בשם רבינו אפרים.

נסתלקו העננים ואז לא חזרו עד שהתחילו לעשות המשכן, ומשה ירד ביום הכפורים, ובמחרת יום הכפורים 'ויקהל משה' וצוה על מלאכת המשכן וזה

סוכה שנשב בצילו של הקב"ה".



ד. התרגום בשה"ש עה"פ: "עד שיפוח היום ונסו הצללים." - ובזערות יומא עבדו ב"י את עגלא דדהבא ואסתלקו ענני יקרא די מטללין עלויהון". ומפורש בדבריו

והנה המהר"ם בן חביב - בדרוש לחג הסוכות (הודפס בגנזי המועדים עמ' רנא) הביא מספר לבנת הספיר שטעם תקנת חג הסוכות בחדש תשרי, הוא מפני שבחטא העגל נסתלקו ענני הכבוד וחזרו בהקמת המשכן (וכמו שמבאר רבינו הגר"א). **והעיר** ע"ז מפסוק בנחמיה (ט, יח -

הערה על דברי הגר"א ממקרא מפורש בספר נחמי

יט: "אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים ויעשו נאצות גדלות: ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר את עמוד הענן לא סר מעליהם ביוםם להנחותם בהדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר להם ואת הדרך אשר ילכו בה."

בסגנון אחד, דיש לחלק בין ענני הכבוד בכללותם לבין עמוד האש והענן, דהכתוב בנחמי' מדבר על עמוד האש הנועד להנחותם בדרך דהוא לא סר מעליהם, אבל ענני הכבוד שחפפו עליהם מעלה ומטה הסתלקו אחרי חטא העגל (עי' מאמרי פחד יצחק

היה בי"א תשרי, וכתוב והעם הביאו עוד נדבה בבקר בבקר ב' ימים הרי י"ג בתשרי. ובי"ד בתשרי נטלו כל חכם לב מומשה את הזהב במנין ומשקל,

מאמר ק"ו, ציץ אליעזר חלק טו סו"ס סד, טעמא דקרא עה"פ שם).

והגר"ש ברוועדה זצ"ל (פירושי הגר"א): העיר ע"ז מלשון המדרש (במדב"ר כ, יט): "אלא אפילו באותה שעה (שאמרו אלא אלהיך ישראל) לא זז מחיבתך, לווה להן **ענני כבוד** ולא פסקו מהן המן והבאר". דאין לשון

ש"מ דגם אחר חטא העגל לא הסתלקו ענני הכבוד.

וכבר רבים עמדו מזה בקושיא על חידושו של רבינו הגר"א. (הגם שיסודו של הגר"א מובא בתרגום שהובא לעיל, וא"כ צריך להתיישב בהבנת הקרא ע"פ התרגום, זולת מש"כ רבינו הגר"א). **ובכמה** אחרונים הביאו לתרץ

ענני כבוד מתיישב כ"כ על עמודי
 אש וענן בלבד. וכן הוסיף להעיר
 ממש"כ הכוזרי (מאמר א' סי' צב) על
 אחר חטא העגל, דלא פסק המן
 לרדת למזונם, **והענן לסוכך עליהם**
ועמוד האש להנחותם, והנבואה
 מתמדת ונוספת ביניהם. וחזינו
 מינה להדיא דענני הכבוד נשארו
 גם אחר חטא העגל, והניח בצ"ע.
והגר"נ רוטמן שליט"א תירץ: דיתכן
 דכוונת לישנא דקרא 'ואתה
 ברחמך הרבים לא עזבתם' הוא
 שהמשיך הקב"ה להנהיג את דור
 המדבר בעמוד ענן גם לאחר החטא,
 וזהו באמת הי' לאחר יוה"כ,
 וההכרח לזה הוא, דעד כ' באייר
 בשנה השני' לא נסעו מהר סיני.
 [כמפורש בקרא "וַיְהִי בַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית
 בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ נִגְלָה
 הָעֲנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת וַיִּסְעוּ בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל לְמִסְעֵיהֶם מִמִּדְבַּר סִינִי",

וגו'. (במדבר י' יא-יב). וברש"י (שם):
 "נמצאת אתה אומר שנים עשר
 חודש חסר עשרה ימים עשו
 בחורב, שהרי בר"ח סיון חנו שם
 ולא נסעו עד עשרים באייר לשנה
 הבאה".]

וא"כ בלא"ה לא הי' שייך להנחות
 להם הדרך בעמוד ענן.

ובהמשך לדבריו ראיתי למי שציין
 לדברי המלבי"ם (שם) על פסוק
 יז-יט: "וַיִּמָּאֲנוּ לְשִׁמְעַע וְלֹא זָכְרוּ
 נִפְלְאוֹתֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּהֶם וַיִּקְשׁוּ
 אֶת עֶרְפָּם וַיִּתְּנוּ רֹאשׁ לְשׁוּב
 לְעִבְדָּתְךָ בְּמִדְבָּרִים וְאַתָּה אֱלֹהֶ
 סְלִיחוֹת תִּנּוֹן וְרוּחוֹם אַרְךָ אִפְּיִם וְרַב
 חֶסֶד וְלֹא עֲזַבְתָּם אֲף כִּי עָשׂוּ לָהֶם
 עֲגָל מִסִּכָּה וַיֹּאמְרוּ זֶה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר
 הֶעֱלֶיךָ מִמִּצְרַיִם וַיַּעֲשׂוּ נִאֲצוֹת גְּדֹלוֹת
 וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים לֹא עֲזַבְתָּם
 בַּמִּדְבָּר אֶת עַמּוּד הָעָנָן לֹא סָר
 מֵעֲלֵיהֶם" וגו'.

מחטא העגל, וכדהתבאר. **והגר"א** וינטרוב זצ"ל (בהסכמה לספר חזון למועד): כתב ליישב על פי דברי הרמב"ן בפתיחה לחומש שמות (הובא לעיל בהערה ב) שנקראו ישראל גאולים רק בעת שחזרה שכינה על המשכן וחזרו למעלת אבותיהם. מבואר דזהו עיקר ענינם של ענני הכבוד, ודברי הגר"א נאמרו בעיקר על תופעה זו דהעננים, שהוא המגלה את מה שחזרו למעלת אבותיהם, והן הן המרכבה, ומעלה זו של העננים הסתלקו מהם עם חטא העגל דהפרו את הברית שנכרת עמהם במ"ת, ורק חזרו בתחילת בנין המשכן. **אבל** המדרש מדבר על גדר השמירה והצל שהי' ע"י העננים בהיותם במדבר, וזה באמת לא נסתלק מהם, הגם שהיו ראויים להסיר מהם כל גדר הכרוך עם חיבתם בעת שמרדו עכ"ד.

ויש להתבונן על סדר הדברים המופיע בקרא, שהרי חטא העגל קדם לחטא המרגלים. והאך מקדים את חטא המרגלים (ויתנו ראש לשוב) לחטא העגל (אף כי עשו עגל מסכה). וכתב ע"ז המלבי"ם וז"ל: **"אף כי הגם שלא הי' זה החטא הראשון, שכבר קדמו לחטוא במעשה העגל שגם אז נתחייבו כליו בכ"ז ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם, שהגם שנעו במדבר ארבעים שנה, היה להם העמוד אש וענן"**.

ומדבריו נשמע שעיקר השבח הוא על אי הסרת העננים אחרי חטא המרגלים, אלא שהזכרת חטא העגל רק מדגישה את גודל החסד שעשה עמם הקב"ה אחרי חטא המרגלים. וא"כ מדברי המלבי"ם נמצא סייעתא להבנה שלא הוצרכו לעננים עד לאחר זמן

וע"פ הנאמר נראה לענ"ד לבאר בדברי הגר"א: בהקדם למה די' לדייק בלשונו. דהנה מתחלה כתב: "וה-ג' הוא נגד סוכות, שהוא זכר להקף **ענני כבוד**". ואח"ז כתב: "וכשעשו העגל נסתלקו **העננים**", ולא נקט ענני הכבוד. ולבסוף כתב: "ואז חזרו **ענני כבוד**".

ונראה דנשמר רבינו בלשונו ואמר שבחטא העגל נסתלקו העננים (והינו עמוד הענן) ולא ענני הכבוד, היות והם סרו מעליהם אחר קריעת ים סוף (וכשיטיה באדרת אליהו), ובבנין המשכן חזרו **גם** ענני הכבוד שהיו מתחלה. והגם דעדיין יקשה מהפסוק בנחמ' דמינה משמע דלא נסתלק גם עמוד הענן אחר חטא העגל. וע"ז יש לתרץ דהפסוק בא לרבותא דלמרות שחטאו בעגל לא סר מעליהם לאח"ז במסעיהם (וכמו שהובא לעיל

וראיתי שהביאו להעיר מדברי הגר"א עצמו שכתב (באדרת אליהו שמות לד, ו): "ואף שהלך הענן לפניו ביצ"מ לא הי' אלא לשעתו עד הים". ומבואר מינה דלא נסתלקו העננים בחטא העגל אלא מיד אחר קריעת ים סוף.

והנה הלשם (ספר הדעה ח"א עמ' 266 בהג"ה) כתב: "דמשמע מדברי הגר"א בתיקונים בענין חג הסוכות שהוא בתשרי, משום כי רק אז נתרצה הקב"ה לישראל והי' שריית ענני כבוד לעיני כל ישראל **ובקביעות רק מאז ולא קודם**". (ועי"ש מה שהעיר בזה מתרגום יונתן).

והנה מדויק לשונו יש לאמר בהבנת הגר"א דמה דאתחדש בבנין המשכן הוא שבו היו העננים בקביעות, אבל אנה"מ דהיו גם לפנ"כ (והוא כמו שהביא הגר"א עצמו דהיו עד קריעת ים סוף).

[ובמשמר הלוי (זבחים סי' קסו): העיר מדברי רש"י (שבועות שם) וז"ל: "אין בנין בית המקדש דוחה את יו"ט כדאמרינן ביבמות בפרק קמא יכול יהא בנין ביהמ"ק

דוחה שבת ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה'. כולכם חייבין בכבודי אתם והמקדש חייבין בכבודי שהזהרתי על השבת, וימים טובים נמי שבתות איקרו" עכ"ל. והרי מקרא זה בא גם על בנין המשכן, ומשמע שציווי השביתה של יו"ט הוה לפני הקמת המשכן עכ"ד. ובפירושי הגר"א העיר ממקרא מפורש (שמות יב, טז): "וביום הראשון מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש יהי לכם כל מלאכה לא יעשה בהם" וגו'. ובפשוטו דנצטוו כבר בצאתם ממצרים על שביתת יו"ט. (ואולי דיש

בשם הגר"נ רוטמן). ולפ"ז יוצא דדברי התרגום שהובא לעיל (שענני הכבוד הסתלקו אחר חטא העגל) אינם המקור לשיטת רבינו הגר"א, ובט"ו התחילו לעשותה, וכדהתבאר.



ה. ומקשים העולם דהאיך התחילו בבנין המשכן ביו"ט, והרי גמ' ערוכה לפנינו (שבועות טו ע"ב) וכן פסק הר"מ לדינא (פ"א מה' בית הבחירה הי"ב) דאין בנין המקדש דוחה יו"ט.

והביאו לתרץ עפמש"כ הריב"ש (תו צו): דלא נצטוו על שביתת המועדות עד לאחר הקמת המשכן (והעירו עליו דמנ"ל הא. ועיין בכלי חמדה ויקרא קו"א אות כ"ו, מש"כ בביאור שיטתו). וא"כ לא נצטוו על שביתת יו"ט אז, וממילא הותר להם לבנות את המשכן.

היאך התחילו לעשות המשכן ביום ט"ו והא הוה יו"ט

לדחוק דהמקרא קאי על העתיד, שהרי בלא"ה יוצאי מצרים נהגו רק יום א' ויל"ע).
אלא דעדיין העירו בזה מדברי התוס' (בב"ק פב ע"א ד"ה כדי) על הא דמובא בגמ' בטעם תקנת קריאת התורה בשני וחמישי כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה. "וא"ת מ"ש שתיקנו שני וחמישי. וי"ל משום דאמר במדרש משה רבינו ע"ה עלה בחמישי לקבל לוחות האחרונות **וירד בשני** ונתרצה לו המקום, ולפי שהיה עת רצון באותה על"י וירידה קבעו בשני וחמישי", עכ"ל. ומדיה"כ דהאי שתא הוה ביום ב', נמצא דט"ו הוה יום שבת, ושוב יקשה איך בנו המשכן ביום ט"ו, והרי שביתת שבת ודאי נהגו ממתן תורה.

ולתרץ זה הביאו מש"כ רבינו (סדר עולם רבה פ"ו) וז"ל: "נמצא היה, תשעה בתשרי ביום שני ובאותו

יום נתרצה הקב"ה, אלא שלא ירד שעדיין לא שלמו ארבעים יום", וא"כ יוה"כ דהאי שתא הוה ביום ג' ונמצא דט"ו הוה ביום א'.
אלא דשוב יקשה דלפ"ז יצא דיום י"ד הוה בש"ק, והאיך כתב רבינו: "ובי"ד בתשרי נטלו כל חכם לב ממשה את הזהב במנין ובמשקל". והאיך נטלו והא הוה הוצאה. וע"ע בליקוטי הגר"א מועדים שהביא מקובץ תורני תורה מציון בשם רבינו דיום הראשון לחג הסוכות של שנה זו שנא' בה אלה מועדי ה' חל להיות ביום השבת ועי"ש בכל החשבון, וזה סותר למבואר בסדר עולם, וצ"ע.

ובמשמר הלוי (שם): כתב ליישב בדעת הגר"א עפ"ד הק"י (שבועות סו"ס ט) דכתב ליישב ע"מ דמקשים על הר"מ דס"ל דגם נשים חייבות בבנין ביהמ"ק, והלא הויא מצות

עשה שהזמן גרמא, דאין בונין לא בלילה ולא בשבת ויו"ט. ותיירץ דעל שבת ויו"ט י"ל דאינו פוסל אלא הוה רק איסור. ועל לילה דמבואר בירושלמי (פ"א דיומא) שהוא פסול. י"ל דדוקא הקמת ביהמ"ק וגימורו אינו בלילה, אבל כל ההכנות לעבודת הקודש ודיא כשרה גם בלילה, דרק על הקמתו אמרה תורה "וביום הקים" ביום אתה מקימו ואי אתה מקימו בלילה, והמצוה דבנין ביהמ"ק קאי גם על ההכנות והמלאכות השייכות לצורך הבנין, וזה שייך גם בלילה, ומש"ה אין זה מצוה שהזמן גרמא, וגם על שבת משכחת לה הכנות שאין בהם מלאכה, כגון מדידה או הבאה ממקום למקום באותה רשות, עכ"ד הק"י. ועפ"ז כתב הגרמ"מ דבט"ו התחילו לעשות פעולות

שאין בהם מלאכה דאורייתא. **[ונראה** להוסיף בזה: דהנה עצם בנין המשכן - הינו הקמתו, לא הי' אלא בשלהי אדר, וא"כ בט"ו תשרי התחילו רק לעשות פעולות הניצרכות לעצם מבנה המשכן, (וזה שדייק רבינו בלשונו ואמר 'ובט"ו התחילו לעשות', ולא קאמר לבנות). וא"כ נימא דהוה פעולות דליכא בהו חילול יו"ט. וע"ע בחידושי בן ארי' על הטור שכ"כ].

ועוד יש להוסיף, ממה שהעירו באחרונים, על הא דאין בנין המקדש דוחה יו"ט. מדברי התוס' בשבת (צה ע"א ד"ה והרודה) דכתבו: דמדמותר לגבן גבינה ביו"ט דהוה מלאכת אוכל נפש, ולמרות שבשבת חייב משום בונה. כמו כן יהיה מותר לבנות בית ביום טוב, שמתוך שהותרה מלאכת בונה לצורך, הותרה נמי שלא לצורך.

וא"כ מן התורה יהיה מותר לבנות את המקדש ביו"ט. והחת"ס (בחידושיו שם, ובשו"ת או"ח סי' קנ ד"ה ומאז) כתב לתרץ:

דכל ההתר הוא ואז חזרו רק מדין בונה, משא"כ במקדש דהיה בו עוד מלאכות (כגון מכה בפטיש), ולכן אסור.

והכלי חמדה (שמות עמ' 300) כתב מדנפשי' עפ"י דברי החת"ס דלא היה איסור להתעסק בבנין **המשכן** ביו"ט, היות דהמשכן לא הוקם עד א' בניסן, וא"כ לא הוה בו איסור בונה ביו"ט. ולפי דבריו יתורץ מה שהעירו על דברי הגר"א, דהאך התחילו בבנין המשכן ביו"ט. די"ל דהיות ולא נבנה בפועל אלא עד א' בניסן א"כ לא הוה בו איסור בונה, וכדהתבאר.



ו. **ויש** להתבונן: מפני מה חזרת העננים היתה ביום שהתחילו בעשיית המשכן בדוקא, ולא למחרת יום

ענני כבוד. הכפורים אשר בו התבשרו על מחילת חטא העגל שבסיבתה נסתלקו ענני הכבוד.

אלא דחזינו דחזרתם של העננים היה תלוי בעשיית מעשה מצידם, והיינו אחר מה שקילקלו בעגל שנתנו את זהבם לעברה, כאן תיקנו ע"י מה שנתנו את כספם נדבה למשכן.

וביותר דעצם מה שחזרו העננים בעת שהחלו בעשיית המשכן, גילה על היותם רצוים לפני קונם אחר המחילה. וכמו שכתב רבינו יונה (שע"ת שער א') וז"ל: "ועוד יתפלל בעל התשובה אל ה' למחות כעב פשעיו וכענן חטאותיו ושיחפוץ בו

מדוע
העננים לא
חזרו
למחרת
יום
הכפורים

מדוע לפי
הגר"א חג
הסוכות לא
ניתקן על
העננים
שהקיפום
בעת
יציאתם
ממצרים

ז. **ובטעמא** דמילתא דחג הסוכות
ניתקן בדוקא כזכר לעננים שחזרו
אחרי חטא העגל, ולא למה
שהקיפם בעת

יציאתם ממצרים.

צינו למש"כ

רבינו (בביאורו

לתיקוני הזוהר תיקון

כא, מז ע"א) וז"ל:

"כי בזמן הסוכות ה' אחר
שנתרצה להם הקב"ה, ואמר
למשה נגד כל עמך אעשה
נפלאות, והוא ענני ששרתה
עליהם בקביעות". והינו דענין
ענני הכבוד שחזרו אחר חטא
העגל הוא הוראה על הרצוי
שנתרצה הקב"ה להחזיר את
שכינתו בתוך עמ".

וכן מובא בארוכה במש"כ באדרת
אליהו (שמות לד, ו) וז"ל: "ויאמר הנה
אנכי כרת ברית כו'. ר"ל הנה אנכי

וירצהו ויעתר לו כאשר אם לא
חטא... **כי יתכן להיות העון נשלם**
ונפדה מן היסורים ומכל גזירה,
ואין להשם חפץ

בו ומנחה לא
ירצה מידו". ובזה
שחזרו העננים
בעת שהתחילו
להקים את

המשכן התגלה כי חפץ ה' בהם.
[ועיין בהערה הבאה בהרחבת
העניין].

ועוד דמה שחזרת העננים לא
התעכבו בפועל עד עת היות
המשכן עומד על תילו. גילה על
גודל ההכנה והרצון שהיה בעם
ישראל לזכות להשראת שכינתו
בתוכם כבתחילה, ובעת החילם זכו
לשובם.

כרת. והוא קיום ההבטחה אשר לא תופר, כי בכל הדברים החטא מונע משא"כ בקיום הברית. וזה שאמר 'נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ', והוא שריית הענן על המשכן והכבוד שורה עליהם לעין כל והולך לפניהם לעין כל, כמו שאמר 'אשר עין בעין נראה אתה' וגו'. עד שתמהו כל האומות עליהם ואמרו מי זאת עולה מן המדבר כתימרות עשן כו'. וכמו שאמר בסוף פקודי 'וכבוד ה' מלא... כי ענן ה' על המשכן'. ואף שהלך הענן לפניהם ביציאתו ממצרים לא היה אלא לשעתו עד הים וגם לא היה לעיני כל ישראל רק לפני הנביאים שבהם, משא"כ כאן, וזה שכתוב 'לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם'. וזו היא הפלא הגדול וכמו שאמרו האומות עליהן אין

אלו אלא אלהים. וכמו שאמר משה 'ונפלינו אני ועמך מכל העם' כו'. ונפלינו לשון פלא, וכן השיב לו ית"ש נגד כל עמך אעשה כו' כמ"ש 'לעיני כל בית ישראל אשר לא נבראו בכל' כו'. וזהו פלא ונפלינו, והיה הולך לפניהם במסעיהם וחונה בחנייתם, ועל פי משה שאמר קומה ה' שובה ה'. וזה שכתוב 'וראה כל העם...' אשר אני עושה עמך'. שהכל בשבילך וברצונך, וזה הגדולה והטובה אשר אין אחריה ולא היתה כזאת, שנאמר 'אשר עין בעין' כו'. וע"ז אנחנו מצפים כי עין בעין יראו וכו'.

ובאמרי חן (ה,ד) הביא בהקשר לזה את מה שאמר הגר"י הוטנר זצ"ל. על הופעתו של חג הסוכות לאחר הימים הנוראים, דהרי שנים הן המערכות של קדושת המועדים

סליחה זו אינה אלא בחירת כנסת ישראל מכל העמים במהדורא תנינא של ההויה".

ועפי"ז מבאר את הא דמצינו בשמחת בית השואבה שירה מיוחדת לבעלי תשובה - "אשרי זקנותנו שכפרה על ילדותנו". והביאור הוא דבמועד חג הסוכות יש מקום מיוחד לבעלי תשובה להודות לה', כי ענינו של סוכות הוא השמחה על כפרת העוונות. עי"ש בדבריו.

ובמקו"א (קונטרס ברכת אבות מאמר כב') כתב לבאר את דברי הגר"א בהקדם להא דמובא בחז"ל (ב"ק נד סוע"ב): דבדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב, ובדברות האחרונות נאמר בהם טוב (גבי כיבוד אב ואם דכתיב 'למען ייטב לך'). "ונמצא כי הלוחות השניות שנאמר בהן טוב לא תתכן בהן שבירה. באופן

בישראל, שלש רגלים וימים הנוראים. וחג הסוכות מסיימת היא מחד את מערכת שלש הרגלים, וחותרת היא מאידך את הופעתם של הימים הנוראים. וע"כ בחג הסוכות מתגלה הריצוי והאהבה של הקב"ה אלינו ע"י הסוכה, שאנו זוכים להסתופף בצילו ית'. **והדברים** מובאים בספרו פחד יצחק (קונטרס ירח האיתנים מאמר ט') דאחר שזכר את דברי רבינו הגר"א כתב: "ועיין עוד דבריו של רש"י (ויקרא ט, כג) 'שכל הטורח שטרחנו בעשיית המשכן הוא בכדי שנדע שנתכפר לנו עוון העגל'. אמור מעתה שהענני כבוד שלנו של חג הסוכות, אינם ענני הכבוד סתם, אלא דוקא אותם ענני הכבוד שחזרו עם מעשי המשכן, ואשר חזרה זו היא הוראת סליחת מעשה העגל... וכל עצמה של

שברית הלוחות השניות עודפת היא על הברית של לוחות הראשונות בזה, שענין ההפרה נמנע הוא אצלה, כשם שלא תתכן שבירה בלוחות עצמן.

זו היא, איפוא דעתו של הגר"א. כי מכיון שהסוכה עומדת היא בסוד ההגנה על כנסת ישראל בבחינת 'שומר עמו ישראל לעד', בעל כרחך, שהיא זכר לאותם הענני כבוד שחזרו בשעת הברית של לוחות שניות בתורת פיוס מעשה עגל. כי כל זמן ששבירת הלוחות איננה בגדר הנמנע, אין סיכוך ל 'שמירת העד' של כנסת ישראל".

ובאופן אחר כתב (במאמרי פחד יצחק מאמר ז') עפ"י דברי חז"ל הנ"ל וז"ל: "דמצות סוכה מתיחסת דוקא לכריתות הברית של לוחות שניות. והיינו מפני שהעדיפות של לוחות שניות על גבי הראשונות הוא בזה

שנאמר בהם 'טוב', ולא תתכן בהם שבירה. ונמצא דלוחות שניות מובטחים הם להתקיים בכל האופנים ובכל המצבים. והכלל בזה הוא כי כל ענין המתנהג במדה מסוימה אי אפשר לו לעמוד בכל המצבים, שכן יתכן שמצב ידוע יהא סותר למדה זו, ואז הענין בא לידי שבירה, מכיון שיש סתירה בין תוכן מהות המדה של הענין ובין המצב. ורק בזמן שהענין מתנהג למעלה מכל מדה מסוימת בכחה של המדה של הכל יכול וכוללם יחד, אז אפשר לו לענין שיהא מובטח ועומד להתקיים בכל האופנים בלי היכי-תמצוי של שבירה. ונמצא דכריתות ברית של לוחות שניות המובטחים שלא תהא בהם שבירה היא דוקא בכחה של המדה של כל-יכול שאין בה קביעות בשום מדה מסוימת.

ניתקן זכר לדורות, משא"כ הבאר והמן.



התוס' (בפסחים קח ע"ב ד"ה היו) הקשו: למה אין הנשים חייבות במצוות סוכה שהרי אף הן היו באותו הנס של בסוכות הושבתי. ותירצו דטעמא דאף הן היו באותו הנס מהני לחייב רק במצוות דרבנן ולא במצוות דאורייתא. ומאידך התוס'

(במגילה ד ע"א ד"ה שאף) כתבו וז"ל: גבי מצה יש מקשין למה לי היקישא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, תיפוק לי' משום שאף הן היו באותו בנס". והביאו לתרץ בשם הר"ר יוסף מארץ ישראל דבעינן פסוק במצה כדי שלא נפטור אותן מצד גז"ש דט"ו ט"ו מחג הסוכות עכ"ד. **ויש** להעיר דהנה תוס' שם ס"ל

המורם מדבריו דישנם שני טעמים להא שחג הסוכות ניתקן בדוקא כזכר לענני כבוד השניים (לפי הגר"א) א. כי הם מורים על השראת השכינה שחזרה לישראל אחרי שהקב"ה קיבל את תשובתם על חטא העגל. ב. הם מורים על ההנהגה הנצחית של כלל ישראל. [והא בהא תליא].



והנה ידוע קושית המפרשים (עי' אלשיך פר' אמור) דמ"ש ענני הכבוד משאר הנסים (הבאר, והמן) שעשו לו זכר, ולא להם. ועפ"ד הגר"א העניין מבואר שפיר דהיות ואין הזכר של חג הסוכות על עצם העננים גרידא (דא"כ ה' נתקן בניסן זמן הופעתם בראשונה), אלא ע"מ שהם מורים את מחילת העוונות, והיותם רצוים כבראשונה. א"כ רק להם

בטעם שלא תיקנו זכר גם לשאר הנסים, אליבא דהגר"א

דאף במצות דאורייתא אמרינן הך סברא דאף הן היו באותו הנס, שהרי הקשו שנימא הך סברא לחייב נשים במצות מצה, וא"כ הא גופא קשיא, מדוע לא נימא הך סברא לחייב נשים במצות סוכה. (ועיין בטו"א מגילה שם, ובחק המלך פסחים שם שעמדו ע"ז).

והגר"ח קרלנשטיין זצ"ל כתב לתרץ (בקונטרס בעיני חג הסוכות) עפ"ד הגר"א די"ל דבאמת הנשים לא היו באותו הנס, היות והסוכה הוא זכר לעננים שחזרו אחר חטא העגל. ואיתא בחז"ל (תוס' ר"ה כג ע"א ד"ה משום) דהנשים לא נטלו חלק בחטא העגל, וע"כ אינן שייכות בטעם תקנת חג הסוכות. וע"ע בדרשות חת"ס (סי' נ"ג). (והא דהלויים חייבים, והגם שהם לא השתתפו בחטא העגל, צ"ל דבאנשים אמרינן לא פלוג ולכן חייבה התורה את כולם, משא"כ בנשים,

ובלא"ה י"ל דגבי גברי החיוב שלהם לכאורה אינו מצד שהיו באותו הנס, וזה סיבת חיוב רק לנשי, והוה ב' סיבות חיוב נפרדים. עי' כתבי הגר"ז ערכין ג ע"ב).

והנה לפי מה שהובא לעיל בהבנת דברי הגר"א דאין העניין זכר לעננים גרידא אלא הוא זכר לקבלת התשובה אחר חטא העגל, א"כ י"ל דאין זה שייך ל'אף הן היו באותו הנס' דאין ענינו על הנס לבד. (והגאון הנ"ל הביא בסו"ד שכן העיר חכ"א)

המשך חכמה עה"פ (שמות כג, טז): "...וְחַג הָאֶסֶף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפֹּף אֶת מַעֲשֵׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה". העיר דבחומש דברים (טז, יג) מוזכר 'חג הסוכות'. ובפר' כי תשא מופיע גם 'חג האסיף'. וביאר בזה לפ"ד רבינו הגר"א. דבפר' משפטים וכי תשא דמירי קודם לוחות שניות ע"כ מוזכר בשם 'חג האסיף', ומשא"כ בחומש דברים דהוה אחר לוחות

שלא ישים אדם בטחונו בגובה ביתו וחיזוקו ותיקונו הטוב, אף כי יהי' מלא כל טוב, ואל יבטח בסיוע שום אדם אעפ"י שיהי' אדון הארץ ומושל בו, אבל ישים בטחונו רק במי שאמר והי' העולם, כי לו לבדו היכולת". עי"ש בדבריו הנעימים.

וא"כ, לפ"ז י"ל דהן אמת דזמן 'חג האסיף' שייך בדווקא לחודש תשרי שאז זמן האסף התבואה, וזה הוא מנהגו של עולם (וענין זה הוקבע בתחלה, עוד לפני חטא העגל). וכל קושייתו של הטור היתה על טעם קביעת 'חג הסוכות' שהוא זכר לענני הכבוד, דמדוע לא הוקבע זמנו בניסן, עת הופעתם. וע"ז בא לנו ביאורו של רבינו הגר"א להורות על ההתאמה בין התקנה לזמנה.



שניות והקמת המשכן שחזרו ענני הכבוד, אזי נקרא 'חג הסוכות' עכ"ד.

אלא דיש להתבונן בזה דלפ"ד יוצא דבחג הסוכות הוה שני ענינים: 'חג האסיף' שהי' לפני חטא העגל, ו'חג הסוכות' שהי' אחר חטא העגל, ולכאורה לפי הגר"א מה הי' תוכנו של החג לפני חטא העגל, וע"מ נצטוו לחוג.

והרב קרלנשטיין (שם) ציין לדברי הרשב"ם עה"פ (שם): **"חג הסוכות תעשה לך באספך"**: באספכם את תבואת הארץ, ובתיכם מלאים כל טוב דגן תירוש ויצהר, למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני", ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם כל טוב, ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה.

ובספר מנורת המאור למהר"י אבוהב: "באה מצות סוכה ללמדנו

טעמו של חג הסוכות לפני חטא העגל אליבא דהגר"א

טעם
ההבדל
בלישנא
דקרא בין
חג הסוכות
לחג האסיף
אליבא
דהגר"א

ועוד הביא שם לעמוד על דיוק לישנא דקרא בהבדל דבין חג הסוכות לחג האסיף. דהנה בחג הסוכות כתיב: "בחמשה עשר לחדש השביעי הזה חג הסכת" וגו' (ויקרא כג, לד). ואילו בחג האסיף כתיב: "אך בחמשה עשר לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ" וגו'. השמיט את ה"זה". **והביא** בשם הגרש"ר הירש זצ"ל דתיבת "הזה" בא לשייכו לחודש השביעי שמוזכר קודם לכן. **ועפ"י** הנ"ל אתי שפיר דבשלמא 'חג הסוכות' משתייך לר"ה ויוה"כ דבא להורות על מחילת חטא העגל, אך כשהמדובר הוא על חג האסיף, אזי זהו רק מצד זמן האסיף עצמו, ואינו שייך לאירוע החודש, ולו יצויר שהי' עת האסיף בחדש אחר, אזי הי' ענין

חג זה יכול להיות בחודש אחר, ולכן אין שייך לומר בו חודש השביעי "הזה".

[ובאמרי חן הביא בזה מהפחד יצחק להוכיח משנוי לישנא דקרא, את יסודו שהובא לעיל דחג הסוכות שני פנים יש לו דהוא חותם את הופעתם של ג' הרגלים, וכן מסיים הוא את הימים הנוראים. וע"כ הא דקאמר קרא חג השביעי "הזה", הוא המשך ר"ה ויוה"כ. והיכא דאמר "חג השביעי" הוא המשך פסח ושבועות עכ"ד. ובנוסף להנ"ל אתי שפיר דהפסוק דמורה על הא שחג הסוכות הוא המשך למועדים מופיע 'בחג האסיף', ואילו 'חג הסוכות' מגלה את מה שהמועד חותם את הופעתם של הימים הנוראים, והמשך לחידושו של רבינו הגר"א].

דברי
'עבודת
הגרשוני'
בשם
הגר"א

ובספר עבודת הגרשוני על שה"ש (גד) לבן אחי הגר"א הביא את דברי הגר"א בזה"ל: "ואמר דודי הגאון, ששורש הטעם של מצוות סוכה הוא על מה שחזר הקב"ה ונתרצה לשכון בתוך בני" ולא למסור אותם למלאך, כמו שאמר בתחלה הנה אנכי שולח מלאך לפניך, רק שהשכינה תהי' תמיד בתוכם ולישב בצילו. והתחלת חזרת השכינה לישראל היתה בט"ו בתשרי, כי ביום הכיפורים ירד משה מן ההר להגיד לישראל שצוה הקב"ה לעשות המשכן ולשכון בתוך ישראל לעולם, ולא יסור מהם, כמ"ש השוכן אתם בתוך טומאתם... וביום ט"ו התחילו לבנות המשכן וחזרה השכינה על ישראל, ועל זה ציוה לנו ה' לעשות את חג הסוכות בט"ו לחודש השביעי, שזכינו לישוב תחת כנפי השכינה, וזה פירוש

הכתוב כי בסוכת הושבתי את בני", וזה הוא ענן הכבוד, שחזרה השכינה על ישראל... עכ"ל.
מתוך דבריו מתבאר ג"כ העניין, שעיקר מהותו של חג הסוכות, הוא על גלוי הריצוי שנתרצה להם הקב"ה לילך עמהם, אחר המחילה על חטא העגל.

החת"ס (בדרשה לשבת תשובה תקצ"ה) דברי 'החתם סופר' על תקנת חג הסוכות והשוואתם לדברי הגר"א
וז"ל: "צריך להבין מה ענין חג הסוכות לזכר ענני כבוד בימים ובזמן הלז דוקא, הלא ה' ענני הכבוד בכל השנה, מ' שנים. ועוד קשיא מ"ט לא נעשה זכר למן ולבאר, דמאי שנא ענני כבוד. אבל נראה לענ"ד עיקר שמחת החג היא על יום סליחה של יוה"כ... והנה הראי' הברורה שזכינו ביוה"כ ליום סליחה, נלע"ד כי החוטאים בעגל פלטם ענני הכבוד, ושנסלח להם ביוה"כ, וירד משה מחרת

יוה"כ, וצוה על נדבת המשכן לכפר על העגל, והם הביאו אליו עוד נדבה בבוקר בבוקר, עד ליל שבת שהעבירו קול במחנה, והיא היתה ליל א' של סוכות... ואז כשנגמרה נדבת המשכן, נגמרה סליחת יוה"כ, **וקלט הענן אותן שכבר פלט**, וע"כ יושבים בסוכה זכר לענני כבוד שקלטם, ושהוא סימן על סליחת יוה"כ".

הנה עצם הרעיון של רבינו הגר"א שבחטא העגל נסתלקו ענני הכבוד מונח בדברי החת"ס, אמנם בהבדל דלהגר"א סילוק העננים הוה מכל ישראל ולחת"ס הוה רק מהחוטאים בעגל. ועוד מתבאר מדברי החת"ס שחזרת

העננים לא היתה תלויה מזמן שהתחילו לעשות את המשכן, כמתבאר בגר"א, אלא מזמן שגמרו נדבת המשכן, ובזה נשמר מהקושיא היאך התחילו ביום ט"ו, ועוד שלפי דברי החת"ס הוה יום שבת (ולא כהבנת רבינו בסדר עולם המובא לעיל).

ואמנם יוצא מהחת"ס שכל תקנת החג הוא עבור הנס שנעשה להחוטאים שמתוך הכלל ולא להכלל ישראל כולו, והוא חידוש בפנ"ע. וי"ל בזה דהגם דהם נענשו, מכ"מ גם על הכלל היתה תביעה כלפיהם ונזקקו למחילה של יוה"כ, וע"י מה שחזר להם העננים, הוה גילוי מילתא כלפי הכלל כולו.

